

Васіль Быкаў

...Тут жыць становіща немагчыма.

І ўжо ня толькі мне...

«Неяк трэба трymацца»

Лісты Васіля Быкава да сястры Валянціны Уладзіміраўны

Напачатку іх было чацьвёра ў бацькоў: Антуніна, Васіль, Валянціна і Мікола. Пасля съмерці пятнаццацігадовай Антуніны ён, Васіль Уладзіміравіч, быў старэйшим – і ў дзіцячых забаўках, і ў бедной гаспадарцы, і ў дарослым жыцьці.

Сястра Валянціна заўсёды ганарылася братам: і калі той пайшоў у школу і вучыў яе чытаць і пісаць, і калі змайстраваў ёй ляльку (купіць не было за што), і калі быў на франтах – ваенным і літаратурным. І ён далікана любіў сястру, якую ласкова называў Валічкай, аднак вымушаны быў бачыцца з ёй нячаста.

Перад вайной Быкаў падаўся ў школу фабрычна-заводскага навучання – і вярнуўся ў родную хату «пахаронкай», а праз тыдзень – першым франтавым лістом (за той час фронт двойчы прайшоў па ягонай Вушаччыне – з заходу на ўсход і з усходу на заход). А першы ліст з дому ён атрымаў у малдаўскіх акопах. «Парадаваўся, што ўсе жывыя, хата ня спаленая. Сястру Валю вывозілі ў Нямеччыну, але яна была

вёрткаю, мая сястрыца, і ўцякла з-пад канвою», – успамінаў пазней Васіль Быкаў. Вясной 1944 году вясковых дзяўчатаў, якія не пажадалі катаць акопы для нямецкай абароны, арыштоўвалі і рыхтавалі да адпраўкі ў Нямеччыну. Валянціна ж схавалася ў лазовым кусьце, аднак яе выдала канваіру... стрыечная сястра. Праз некалькі дзён палонныя патрапілі пад бамбоўку і разъбегліся, пахаваліся ў жыще. Канваір-немец прайшоў з аўтаматам каля Валянціны, зрабіўшы выгляд, што не заўажыў...

Яны з братам пабачыліся толькі праз сем гадоў, калі В. Быкаву, яшчэ не дэматызаванаму з войска, дазволілі водпуск. Чыгункай ён дабраўся да Падсвільля, дзе Валянціна працавала бухгалтаркай. Накарміў, падарыў хромавыя боты (была галодная зіма, а на нагах сястры – разъбітыя чаравікі). Разам і выправіліся да бацькоў у Бычкі. І былі ўспаміны, радасць і гаркота. «*Па дарозе сястра расказала сваю крыўду, – згадваў В. Быкаў, – як пасля выбаўлення з нямецкага палону яе паслалі ва Усходнюю Прусію па каровы для калгасу. Месяц ці болей гналі вялізны статак, даілі і пасьвілі па дарозе, баранілі і даглядалі, самі заўсёды галодныя і халодныя. Але мусілі трываяць, бо аўбяцалі, як прыгоняць, даць карову, – нашую Акулярку ў 43-м зьвёлі партызаны, – і сястрычка трывала. Але як прыгнаплі, аказалася, што каровы патрэбныя для разьвіцця калгаснай жывёлагадоўлі, і ганічыцы засталіся з носам».*

І былі новыя ростані і сустэрэчы. Валянціна Уладзіміраўна напачатку некаторы час жыла з бацькамі, а затым перабралася бліжэй да Вушачаў – у мужсаву вёску Воўча. Туды і дасыгалаўся В. Быкаўм наступныя лісты, якія беражліва захоўваюцца сястрой як найдараўгія рэліквіі, у якіх – своеасаблівая сямейная хроніка сям'і Быкаўых, на якіх – геаграфія жыццёвых дарог аўтара: Гародня, вул. Свярдлова, д. 18, кв. 30; Менск, вул. Танкавая, д. 10; Фінляндія (*Kalkkihiekantie, 2, C-32. 00980. Helsinki-98*); Швецыя; Італія; Нямеччына (Берлін, *Wendenschlossstr. 403. 12557 Berlin-Kirpenick*; пансіянат у Віпэрсдорфе (*Schlos Wiepersdorf. 14913*); Франкфурт-на-Майне, *Sachsenlager 7, 60 322*).

Некаторыя з лістоў, як сведчыў В. Быкаў, зьнікалі па дарозе або праходзілі перлюстраваны. «...усе лісты былі перлюстраваныя, што ня надта і ўтойвалася перлюстрамі, – канстатаваў пісьменнік у «Аўтабіографічных дадатках да “Доўгай дарогі дадому”» («Дзеяслу» плануе надрукаваць іх цалкам). – Вядома, што папера савецкіх канвертаў была благая, і съляды гарачага адпарвання на другім баку былі відавочныя. Пры тым некаторыя з лістоў перлюстраваліся па некалькі разоў, у розных інстанцыях. Асабліва пашкуматанымі выглядалі лісты да бацькоў, у вёску. Падобна, іх адпарвали ў Гародні, дзе я іх апускаў у скрынку, затым у Менску і, вядома ж, па месцы адрасату – усім трэба было ведаць, што піша Быкаў. Але я даўно ўжо не пісаў нічога падазронага, тым болей бацькам. Як, дарэчы, і яны мне, чые лісты былі ня лепшыя з выгляду. Калі трапляла якая бандэроль – кніга ці рукапіс, дык яна была бязылітасна пашкуматаная (бы яе грэзі сабака) і мела чорны паштовы штэмпель: «*Поступила в поврежденном виде*». Некаторыя лісты наогул не прыходзілі – мабыць, адразу ішлі ў «справу». Тады ксераксаў яшчэ не было, а на перадрук органы ашчаджылі працу «*кваліфікованых машыністак*».

Шчымліва бачыць пакладзеныя аўтарам у допісы канверты з уласнаручна заўненымі адрасамі свайго праўжывання ў замежжы і прыклеенымі (!) беларускімі маркамі – іх В. Быкаў дасылаў сястры, каб тая мела мени турботаў і фізічных, і матэрыяльных. «[Ён] памагаў мне заўсёды, чым мог, – прызналася ў сваіх успамінах Валянціна Уладзіміраўна. – Але самае галоўнае і дарагое для мяне было, што ніколі не забываў мяне, цікавіўся май жыццём, не абミнаў цесную бацькоўскую хату, што ўрастала ў зямлю і сірацела бяз нас».

Сірацее сёньня і хата Валянціны Уладзіміраўны. Атутленая восеньню і зімой

маркотай ды ўспамінамі, а вясной і летам – вясковымі клопатамі ды багатым кветнікам.

I ўесь час вочы Сястры Быкава квітнеюць беларускімі васількамі...

Алесь Пашкевіч

1.

24 сакавіка 80.

Добры дзень, дарагія нашыя Мамачка, Валя, Саша²!

Атрымалі твой ліст, Валя, пагаравалі тут, што табе так дасталося ў гэтым годзе. Ды і маме таксама. Як яна перабыла адна, хоць і дапамагала Сазонаўна³, але ўсё ж.

У нас ўсё па-ранейшаму. Прастуджваліся і хварэлі, Ірына яшчэ не зусім палправілася, але яна не ляжала ні гадзіны, ўсё ў працы. Я вось сёньня ад'язджаю ў Москву, а адтуль у Чэхаславакію дзён на 10.

Валічка, ты просіш апельсінаў, мы тут абышлі, дзе можна, але апельсінаў пакуль німа ў Мінску. Можа будуць пазней, дык купім і дашлем.

Быў у нас Сяргей з Тоняй і малым Сярожкам⁴. Сфатаграфаваліся, пасылаем вам фота. Сяргей дасылае прывітаныне, ён памятае ўсіх. Можа, вясной як-небудзь прывязу і вам яго. Хоць на дзянёк.

А пакуль – будзьце здаровыми. Прывітаныне Сазонаўне, дай і ёй бог здароўя.

Абдымаем – Васіль і Ірына.

2.

Дарагія мама і Валя!

Віншаем вас са святам 8 сакавіка. Жадаем быць здаровен'кімі перш за ўсё.

У нас ўсё добра, хоць многа працы і розных клопатаў. Паездак таксама. У другой дэкадзе сакавіка павінны прыехаць Мікола і Тоня⁵.

Можа, вам трэба чаго-небудзь даслаць? Як мама? Пішыце.

А пакуль абдымаем.

Прывітаныне Сашу. Вашыя Васіль і Ірына.

[Год не пазначаны.]

3.

Добры дзень, дарагія

Валя і Саша!

Даехалі мы добра, хоць каля Лепелю дагналі дождж і бура, пад якімі ехалі амаль да самага Мінску. Нікуды не заязджалі, трошкі адпачылі ў лесе і ўсё. Дарога была добрая, але кіламетраў за 50 ад Мінску была забітая транспартам, што ішоў на сустрач.

Надвор'е ў нас у Мінску сапсавалася, стала холадна і мокра, але як-небудзь. Заўтра зноў справы і клопаты, у аўторак сесія⁶, у сераду паеду на Палесьсе.

Шкада, мала пабылі ў вас, але крыху съпяшалі, тут спраў бяздоныне. Валя, ты заходзь хоць зрэдку да Міколы, ён мне паказаўся вельмі хворым, ня ведаю, як яго там падлечаць. Хоць бы ён не расхварэўся...

І пішы нам.

¹ Каметнары да лістоў зъмешчаны ў падрадкоўных зносках, асобныя прыпісы падаюцца пасылья публікацыі.

² Муж В. У. Быкавай.

³ Суседка па Воўчы.

⁴ Старэйшы сын В. У. Быкава, яго жонка і сын.

⁵ Брат В. У. Быкава з жонкай.

⁶ Сесія Вярхоўнага Савета БССР, дэпутатам якога быў В. Быкаў.

Сардэчнае прывітаньне Сазонаўне,
усім суседзям.
Моцна абдымаем вас.
Будзыце здаровымі.
Вашы Васіль і Ірына.
27 ліпеня 86 г.

4.

Дарагія Валя і Саша,
Атрымалі твой, Валя, ліст, дзякую
табе. У нас усё добра, нядайна вярну-
ліся з Прыбалтыкі. Гэтымі днямі
еъзділі ў Гродна, і там Вася перадаў
мне здымкі, якія вам высылаю. У іх усё
ў парадку. Вася і Таня працуець,
Жэню⁷ водзяць у садок.

Хутка ў мяне паездка ў Москву і за
мяжу.

Як прыеду, напішу.
Будзыце здаровымі. Пішыце.
Абдымаем.
Вашыя Васіль і Ірына.
19 кастр[ычніка] 86 г.

7.

8 ліпеня 90 г.
Добры дзень, дарагія
Валічка і Саша.
Доўга не пісаў вам, усё думаў пры-
ехаць, ужо было сабраліся на Купалку,
ды ня вышла. Розныя справы – мінскія
і маскоўскія, здаецца, зараз пакуль не
магчыма, можа быць – у другой палове ліпеня.

У астатнім жыцьцё ідзе, як і раней, многа розных клопатаў, але як-небудзь. Ірына
таксама кожны дзень у клопатах аб прадуктах, у чэргах, па магазінах. Цяпер у нас
усё па талонах, па пашпартах. З кожным годам усё цяжэй і горш.

Здароўе таксама здае, але пакуль трymаемся. Хлопцы жывуць сваімі жыцьцямі,
унукі растуць. Сяргей з Тоняй зрэдку еъздзяць у Гродна, наведваюцца да Васі. Я ж
зъезьдзіў усяго адзін раз у траўні.

А што ў вас? Як са здароўем [?]

Я зрэдку тэлефаную ў Бычкі, у іх нібыта ўсё па-старому. Толькі не пасыпелі⁸
высушыць сена.

Як Вушача?

Пішы нам, Валічка!

А пакуль вел.[ъмі] жадаем вам добра га здароўя. І – да сустрэчы.

Сардэчна, з прывітаньнем

Васіль і Ірына.

8.

Добры дзень,

Валянціна
Уладзіміраўна
ў сваім доме.

⁷ Сын В. У. Быкава з жонкай і сынам.

дарагія нашы Валічка і Саша!

Даўно ўжо атрымалі тваё, Валя, пісьмо, дзякую табе за падрабязнасці. У нас усё як заўжды; цяпер жышыё як усюды аднолькавае. Пакуль, аднак, не галадаем, ёсьць усё. Толькі што дорага, і Ірыне прыходзіцца пабегаць па горадзе, пастаяць у чэргах. Як і ўсім жанчынам. Я ўжо сяджу дома, чакаю, калі яна выстаіць у чарзе і прынясе мне хлеба «нарачанская» на 540 руб. буханка. Так што з харчамі праблемы пакуль невялікія, трохі горш з цяплюм. Халаднавата ў кватэры, я хаджу ў курты. Але каб не было горш. А яно, здаецца, менавіта так будзе. Так што ў гэтую зіму прыдзеца памерзнуць.

Здароўе так сабе, трохі пахварэў, мусіць, на грып. Ну але гэта ў пачатку месяца. У хлопцаў усё па-ранейшаму: Сяргей нешта робіць у сваёй арганізацыі, хапя заробак слабаваты. У Васіля [таксама]. Хаця Васіль укалавае ў сваёй бальніцы як мае быць. Хворых многа, лячыць няма чым. На днях прыезджаў у Мінск на нейкую нараду, быў у нас.

Ты, Валічка, прыезджай, як будзе магчымасць, толькі нічога не вязі, няма такой патрэбы. Для нас двух ужо ня шмат трэба. Я ем куды менш, чым раней, а Ірына наогул... Як птушка.

І пішы нам.

А пакуль – будзьце здаровы.

Абдымаем вас

Вашы Васіль і Ірына.

28 ліст.[апада] 1993 г.

9.

[Без даты.]

Добры дзень,

дарагія нашы Валічка і Саша!

Ну, перш за ўсё – пасылку атрымалі, вялікі дзякую. Ірына, як заўжды, была расчулена, бо такой моркайкі яна даўно ўжо ня бачыла. Яна ўсё ірвецца аддзячыць, толькі ня ведае, чым.

Жышыё наша, як і ўсюды, здароўе – больш-менш. У сэнсе прадуктаў нічога ня лепшае, толькі горшы і даражэ. Даражэ ўсё: і кватэры, і электрычнасць, і бензін. За ўсю зіму ні разу ня змог заправіцца. А бензін 120 р. за літр. І чэргі па 2 кіламетры. Стайш дзень, а пад вечар бензін скончыўся. Так і паехаў з пустым бакам. Добра, што на дачу пакуль ня ездзім.

У хлопцаў усё па-старому.

Прывітанье суседзям, Сазонаўне. І пішыце.

На тым – бывайце здаровыя.

Вашы Васіль і Ірына.

10.

Добры дзень,

дарагія нашы Валічка і Саша!

Ужо ня памятаю, хто каму павінен напісаць, што мы робім ня надта часта. Ну хоць некалькі слоў. У нас усё па-ранейшаму. Здаецца, дачакаліся вясны. Сынег ужо растаяў на вуліцах і ў дварах. Цяплее. Атапленыне пакуль што не адключылі, але хутка адключыцца. Ужо тады будзе ня дужа зручна. Але ўсё ж вясна.

Пакуль што патроху здаровы, ці, лепей сказаць, ня надта хворыя. Цярпіма. У хлопцаў таксама ўсё па-старому. Неяк зарабляюць на хлеб, выкручуваюцца. А на большае цяпер нельга разлічваць. Ня тыя часы.

Я тут было трохі зарабіў і паслаў вам грошай. Ці палучыла, Валічка. Гэта – у другі раз.

І пішы нам. Хоць трошкі. Пра здароўе.
 Абніаем вас.
 Вашыя Васіль і Ірына.
 З крас. [авіка] 1997 г.

11.

Дабрыдзень, дарагая
 Сястрыца і Саша!

Даехалі мы той раз добра, пасьпелі да цемнаты, Сяргей вёў машыну ўмелая, лепиш за бацьку. Жэні нават трохі паспаў у дарозе. Паездка і Бычкі, і Кублічы яму спадаліся, казаў, яшчэ б пабыў. Асабліва азёры. Ён апантаны рыбак, як і бацька. Праз дзень Сяргей паехаў у Гродна за сваімі і адвёз Жэню.

Ну а ў нас усё па-ранейшаму. Было б цярпіма, калі б трохі болей здароўя. А так – ня дужа. Насоўваеца старасыць, менесе сілы. Дык я хоць дужа нічога не раблю фізічна, а як табе з гаспадаркай? Хоць бы Саша болей памагаў. Але ж і ён – нябога...

Добра, што надвор'е стаіць неблагое, цёпла. Во толькі на дачу няма як паехаць – кожны дзень то тое, то гэта. Усё грамадскія клопаты, каб яны спрахлі.

Вельмі жадаем табе, Валічка, здароўячка. І Сашку таксама. Яму галоўнае – меней піць. І радзей, тады будзе здаравейшы. Але, мусіць, ён тое сам разумее.

І пішы нам.

На тым – абдымаем,
 Вашыя Васіль і Ірына.

20 жніўня 97.

12.

Добры дзень,
 дарагія нашы Валічка і Саша!

Пісьмо тваё, Валя, мы атрымалі, дзякую табе за тое, што ты ўсё падрабязна апісала. Кепска, што Саша так затрымаўся ў бальніцы, спадзяюся, аднак, што ён ужо паправіўся і дома. Я ўсе тыя тыдні насыўся з зубамі, забалелі, дык прыйшлося ўсе павыдраць, зараз у роце пуста. Але зрабілі пластмасавыя, хоць ніяк не прывыкну да іх і не нашу. Лепш есці без зубоў, чым з чужымі зубамі. Гэтак кажа і Ірына і не ідзе ўстаўляць. Можна яе зразумець.

У астатнім усё больш-менш, неяк перабылі маразы (было холадна), цяпер цёпла, але дужа сыра, а гэта кепска для маіх лёгкіх. Трудна прыродзе і пагодзе дагадзіць старым.

У рабяц усё па-старому, у малых началіся канікулы. Васятка займаеца спортам, мае нейкія посьпехі, і сёньня паехаў у Магілёў на спаборніцтва. Жэні гуляе ў баскетбол. А Сяргей праз год канчае ўніверсітэт. Будзе новая проблема. На днях званіў у Бычкі, там усё добра. Толькі ў маразы палопаліся трубы і ў школе сядзяць у паліто. Вады няма таксама – згарэў матор.

Дык будзьце здаровыя. І пішы – Валя. Як Саша, як яго здароўе?
 Абдымаем – Васіль і Ірына.

26 сіненія 97.

13.

19-I-98

Добры дзень,
 дарагія нашы Валічка і Саша!

Як вы там, як здароўе? Хаця зіма стала раптам цёплая (аж занадта), але арганізму дужа трудна ў гэту цеплыню. Асабліва не маладому. А мы ўжо старыя...

Неяк, аднак, цягнем па-маленъку. Спраў і клопату рабіцца ўсё менш, застаюцца

толькі самыя неабходныя – для жыцця. Ды для здароўя. Я перад Новым годам выдраў апошні зуб. Зрабіл ўстаўныя. Але яны выпадаюць, есці немагчыма. Лепш бяз іх. Але калі мяккае. Ірына абходзіцца апошнімі, але не ўстаўляе. Можа, і правільна робіць. На днях прыезджаў Вася з Гродна. Круціцца на рабоце, заробкі мізэрныя, двое хлопцаў трэба карміць. У Сяргея таксама не хапае грошай. Сын – студэнт. Праз год канчае, а што далей?

Бот такія нашыя справы.

Пішыце, як вы. Віншаваныні пад Новы год атрымалі, дзякую табе, сястрыца. Званіў у Бычкі, там усё па-старому. Толькі ў Кублічах прапала вада – у маразы разъмерзлася сістэма, бо зламаўся дзвіжок. Так што школа – без цяпла, а Кублічы без вады. Былі. Цяпер ня ведаю, як.

Будзыце здаровеныкі.

Вашы – Васіль і Ірына.

14.

Валічка, дарагая сястрыца!

Сёння я званіў Тоні, і яна сказала, што ўчора ты званіла ёй, пыталася пра мяне. У нас усё добра, добра пабылі ў Швецыі⁸, толькі было халаднавата, усё ж там – ранняя вясна. А цяпер во зноў зьбіраюся ў дарогу, на гэты раз у Фінляндыю, дзе мяркуем побыць летнія месяцы, калі дасыць Бог. Адреса я пакуль ня ведаю, дык ужо адтуль напішу табе, як прыедзем. А так усё больш-менш. Хаця здароўе слабавате, не для паездак. Але і тут жыцьця няма.

Рады, сястрыца, што ты ўправілася з агародам, на які цяпер уся надзея. А Сашка ўсё ў бальніцы? Цяжка табе з ім, але што зробіш. Шкада і яго, а яшчэ горш, што ён табе не памагае. Усё на табе...

На гэтым канчаю сваё кароценькае пісьмо. Наступнага чакай у чэрвені. І тады напішаш мне. Моцна абдымаем цябе, дарагая мая сястрыца!

Прывет Сашку.

Твае Васіль і Ірына.

22 мая 1998 г.

15.

Добры дзень, дарагія нашы
Валічка і Саша!

Пішу вам гэта з Фінляндыі, з Хельсінкі, куды мы з Ірынай прыехалі на днях. Сустрэлі нас добра, пасялілі на краі горада, у асобнай аднапакаёвой кватэрцы. Квартэру маленская, але ў ёй усё ёсьць, нават саўна. Ад міністэрства культуры Фінляндыі мне прызначана невялікая стыпендыя, – на харчаванье хопіць. Прадуктаў тут якіх хочаш, магазін недалёка, так што галодныя ня будзем. Ірына ўжо гаспадарыць на кухні, а я буду працаўцаў. Тут, здаецца, будзе спакайней, чым у Менску, – без мітусыні і палітыкі, а гэта цяпер для мяне галоўнае. Абы не падвяло здароўе.

Надвор’е трошкі халаднаватае, сёння 17° , і дужа ветрана. У нас на Беларусі, канешне, цяплей. Ну але як-небудзь.

Мяркую прабыць тут да восені, а там будзе відаць⁹. Планаваць надоўга цяпер не выпадае...

Валічка, напішы, як вы там? Як здароўе і ўсё іншае. Як Саша? Пасылаю табе

⁸ Некалькі тыдняў (красавік-травень 1998 г.) Васіль Уладзіміравіч і Ірына Міхайлаўна Быковы жылі ў Швецыі на высьпе Готлянд у мястэчку Вісьбю.

⁹ У сталіцы Фінляндыі Быковы жылі з чэрвеня 1998 г. па сінежань 1999 г. У 1998 г. В. Быкаў атрымаў ад пасла Італіі Міжнародную залатую прэмію Сан Валянціна.

два канверты з майм адресам, трэба толькі прыклеіць беларускія маркі. Здаецца, на 10 тысяч руб. дорага, але што зробіш.

На гэтым канчаю. Вельмі жадаем вам добраага здароўічка.

Абдымаем сардэчна,
вашы Васіль і Ірына.

9 чэрвеня 98 г.

16.

Добры дзень, дарагія нашы
Валічка і Саша!

Даўно ўжо не пісаў вам, атрымаў ад вас [ліст] таксама даўно. Але ў мяне пакуль што ўсё добра, жывем тут ня горш, чым у Менску, а галоўнае – дужа ціха і спакойна. Ніхто нас тут не трывожыць, адна падзея, калі атрымаем пісьмо. Працую шмат, напісаў новую аповесьць¹⁰, пераклаў яе на расейскую мову, пішу яшчэ, бо рабіць тут болей нечага. Да тутэйшага жыцця збольшага прывыклі, хаця вялікая праблема – мова. Фінская мова вельмі цяжкая, не падобная ні на якую іншую, зразумець што-небудзь немагчыма. Ну але як-небудзь. Ірына вучыцца па-фінску галоўным чынам у магазінах, ужо ведае як хлеб, бульба, малако і т. д.

Горад багаты, добраўпарадкаваны, часта ходзяць аўтобусы, працуе таксама метро. Ірына часта ездзіць у цэнтр, я болей сяджу дома, працую.

Гэтае пісьмо друкую на камп'ютары, які мне пазычылі сябры. Можа табе, сястрыца, чытаць будзе лягчэй.

І напішы, як вы там? Як здароўе? Ці ёсьць што есьці? Мне з Вушачы пісаў Рыгор¹¹, пісаў, што дужа кепска ў вас.

Надвор’е ў нас ня надта цёплае, часта ідуць дажджы.

На тым мы кланяемся вам, бывайце здаровен'кі, вашыя
Васіль і Ірына.

14 лістапада 98 г.

Валічка, перадавай прывітанье Сазонаўне і, калі будзе магчымасць, у Бычкі брату і Тоні. Я ім напішу пасъля.

Абдымаю – В.

17.

Добры дзень, дарагія
Валічка і Саша!

Атрымаў тваё, Валя, другое пісьмо, дзякую табе за яго – вялікае і падрабязнае. У нас ўсё па-ранейшаму, ўсё добра. Жывем амаль як у Менску, толькі лепш. Лепш у тым сэнсе, што спакайней, – ні ў нас, ні да нас няма ніякае справы. Грошай няшмат, але на ежу хапае, а болей нам і ня трэба. Прадуктаў тут процьма – з усяго сьвету. Праўда, ўсё дорага. Дзяшовага тут не бывае нічога. Але горад вялікі, еўрапейскі; наш раён таксама дужа зручны для жыцця – ўсё ёсьць і ўсё блізка.

Адно засмучаюць весыці, што прыходзяць з радзімы.

Аповесьць, пра якую ты, Валічка, пытаешся, – на гэты раз не пра вайну, а пра наш час, пачатак 90-х гадоў. Гэта зусім невялікі твор, які па частках чытае радыё «Свабода». Але ж у вас няма прыёмніка з кароткімі хвалімі, на якіх яна перадае.

Хлопцы мае часам звоніць, часам пішуць. Жэня ходзіць у 10 клас. Сяргей – на апошнім курсе Універсітета. Праз год-два і з тым, і з другім будзе клюпату...

Пагода тут, мусіць, такая, як і ў вас – часта дажджы і халаднавата. Ну але што

¹⁰ «Ваўчыная яма».

¹¹ Р. І. Барадулін.

зробіш – восень. Восеньню, можа, я на некалькі дзён пад'еду ў Менск. Калі будзе магчымасць. Адтуль напішу і, можа, пазваню. Званіць адсюль дужа дорага.

Пішы, Валічка, як вы? Як здароўе? Скажы Сашу, каб ня гробіў сябе да часу. Ужо не малады – пара і спыніца.

На гэтым абдымаем,

Я і Ірына. Будзьце здаровыя.

Васіль.

17 верасьня 98.

Пасылаю 2 канверты з адресам.

18.

Добры дзень, дарагія

Валічка і Саша!

Тыдзень таму атрымаў ваша пісьмо ад 14.X. 98, дайшло даволі хутка. Але ня трэба слаць авія, гэта дорага. Лепш звычайным пісьмом.

Як вы жывеце? Ці ёсьць што ёсьці? Ці ёсьць дровы? Сёлета зіма ранняя, усюды сыцюдзёна. У нас таксама. Хаця ня так, як у Ресей, болей 10° марозу яшчэ не было. А сёняня спусцілася да 0°. Але снег ужо лёг усюды, замярзаюць затокі. Праўда, у кватэрэ цёпла (+23°), ня тое, што ў Менску. У астатнім жыцьцё спакойнае, харчу ў магазінах (супермаркетах) поўна самага рознага, толькі грошы. Грошы, канешне, прыходзіцца эканоміць, бо тут усё дорага. Але нам хапае.

Я рэдка выходжу з дому, сяджу, працую. Ірына ходзіць у супермаркет, цягае ежу. Горад далекавата, таму ездзім нячаста. Асабліва зімой. Хлопцы мае часам звоніць, я таксама званю ім. Але таксама нячаста, бо дорага. Патроху лячуся, быў у дактароў, абследаваўся. Праўда, толку пакуль што мала, але што зробіш – узрост. Заўсёды нешта баліць. Горш, калі пачало балець сэрца. Праўда, тут ёсьць розныя лекі. Лячуся.

Адчуваю, зіма будзе цяжкая ва ўсіх адносінах. Ды ў Менску яна цежалейшая – во гэта і суцішае. Неяк трэба тримацца.

Дарагая сястрыца! Я ведаю, ты чакаеш майго пісьма, я дужа часта не магу табе пісаць, ды і табе таксама цяжкавата. Таму дамовімся, што я буду пісаць пад канец месяца, недзе во гэтай парой. І ты гэтай парой будзеш паглядваць у сваю скрынку. Добра?

І пішы мне – як вы? Як здароўе, як жыцьцё ў Вушачы. І можа, Шурка ўжо кінуў пісь? Нарэшце павінен быў бы – ужо не маладзён…

На тым абдымаю абодвух!

Прывітанье ад Ірыны.

Пасылаю 2 канверты.

Ваш Васіль.

22/XI-98

19.

Валічка, дарагая сястрыца,

я тут усё чакаў твойго пісьма, аж атрымаў пісьмо ад Барадуліна, дзе ён напісаў, што ты засталася адна. Выказваем табе наша вялікае спачуванье ў твой бядзе. Як ты будзеш адна? Як ты справілася з пахаронамі? Шкада, што я апынуўся далёка і ня змог памагчы табе. Ці памог хто з радні, з землякоў? Напішы мне. Адсюль я не змагу памагчы, але калі дасьць Бог дажывем да вясны, я прыеду ў Менск, пад'еду ў Вушачу…

У нас усё па-ранейшаму, жывем. Я трохі хварэў на прастуду, цяпер лепей. Часам, праўда, бывае кепска – сэрца і лёгкія. Трохі лячуся, але ўсё ж лячыцца трэба дома. Тут лячэнье дужа дарагое і даўгое, на тое ў нас няма сродкаў.

А ў астатнім жыць добро, я працую, шмат напісаў. Наконт друкаванья – справа

горшая. Ну але як-небудзь.

Хлопцы мае звоняць, пішуць. У іх свае праблемы-клопаты.

Ці атрымала ты мае віншаваньні пад Новы год?

Як да цябе там адносяцца суседзі? Ці была ты ў Бычках? Ад брата Міколы ніякіх вестак.

Трымайся, сястрыца. Галоўнае – беражы здароўе. Як-небудзь трэба дажыць да вясны. Вясной усё лепей.

Абдымаем цябе, сястрыца!

Твой брат Васіль і Ірына.

12 студзеня 999 г.

20.

Добры дзень, дарагая сястрыца,

як жа ты жывеш? Даўно ад цябе не было пісьма, ці здаровая хоць ты? Ці цёпла ў тваёй хатцы? Ці ёсьць што есьці і чым пакарміць твойго ката. Можа б трэба табе завесыці сабачку? Хоць маленъкага. І выгадаваць, як Мікола, у валёнку?

Сумна, канешне, бяз Сашкі, але што зробіш? Трэба ж неяк жыць?

У нас пакуль што ўсё добра, жывем тут па-панску: цёпла, ежы хапае. Што яшчэ трэба. Знаёмых тут на ўвесь горад – трывалыя чалавекі, звоняць рэдка. Я, як заўжды, працую, Ірына ідзе ва ўніверсам за харчамі. Тут хадзіць трохі далей, чым у Менску, можа, як табе ў Вушачу. Пагода розная бывае, увогуле халадней, чым у Беларусі. Цяпер ляжыць сънег і мароз 10-12°. Часта бывае съюздзёны вецер.

Новы год сустракалі ўдзені за сваім столікам. Пазванілі рабятам – у Менск і Гародню. Неяк спраўляемся са здароўем, хаця таксама па-рознаму. Бо ўжо двое немаладых. Што рабіць.

Як у вас жыцьцё? Як суседзі – Сазонаўна і Віктар? Прывет ім абодвум.

Пішы, сястрыца. Канверт з адресам табе пасылаю, каб лягчэй было. Толькі трэба маркі. Гэта ўжо ў Вушачы.

Рыгор мне часта піша.

З Бычкоў нічога няма. Але раз я ім дазваніўся. Як Мікола прыйшоў з бальніцы.

На гэтым абдымаем цябе

Васіль і Ірына.

4 лютага 99 г.

21.

Валічка, дарагая сястрыца,

атрымаў тваё вялікае пісьмо, дзякую табе, што ты падрабязна апісала сваё жыцьцё. Гаротнае жыцьцё на адзіноце, але што зробіш. Хаця, можа так быць, што ў старасыці так і лепиш. Хаця і самотна, затое ня будзе каму травіць душу, надрываць сэрца. Абы толькі трывала здароўе. Хутка ўжо вясна, прыйдзут клопаты на агародзе. А ты ж працаўітая, як мурашачка, ня будзе калі журыщча.

Дужа я адчуваю сябе вінаватым перад нябожчыцай Вольгай¹². Гэта ж як мы залетась былі ў Антолі, яна прыходзіла з дачкой і запрашала на госьці. Але я неяк не сабраўся, а пасыля стала не да гасцей. А яна во – і памерла. Адыходзяць нашыя самыя блізкія, і пасыля кожнай съмерці – адчуваюне вінаватасыці хоць бы за тое, што не пабачыўся, не разьвітаўся... усё хацеў неяк пад'ехаць у Падсвільле да Надзеі¹³. Можа як-небудзь улетку... Калі дасыць Бог, улетку пад'еду і на радзіму – можа, у апошні раз...

Ну а тут мы жывем добра. Кватэра маленъкая, але ўсё культурна, па-еўрапейс-

¹² Стрэичная пляменыніца В. У. Быкава.

¹³ Свяячка В. У. Быкава па лініі бацькі.

ку. Ірына не нарадуецца з электрапліты, кухні. Харчу хапае – рознага: і мяснога, і малочнага, і фруктаў... Ядзім так, як ніколі ня елі. Тэлевізара няма, затое ёсьць радыё, таму ў курсе ўсіх беларускіх спраў. Ну і я працую, пішу... адно дрэнна, што дужа цяжкая мова, дагэтуль мала што разумеем, а трэба б болей. Асабліва ў горадзе, у магазіне. Ірына збольшага вывучыла некалькі словаў, я – менш.

І яшчэ – усё ж даўгая і халодная зіма. Шмат сънегу. На вуліцах абапал гурбы. Адлігі амаль не было. Мароз не вялікі, але кажуць, сънег будзе ляжаць да мая. Даўгавата. Усё ж у Беларусі вясна прыходзіць раней.

Хлопцы мае часам пішуць, часам звоняць. У іх, вядома, свае клопаты. Сяргей не працуе, добра што хоць працуе жонка, Сярожка ўлетку канчае універсітэт, а што далей – невядома.

Вось такія ў нас справы, сястрыца.

Будзем, аднак, спадзівацца на лепшае. Хаця жыцьцё наогул не палепшае – няма як. Але хоць бы не падвяло здароўе.

Пасылаю табе маё тутэйшае фота. Здымала Ірына.

І канверты. Каб пісала нам сюды.

На гэтым канчаю. Перадавай прывет тваім суседзям – Сазонаўне і Віктару. А можа, будзеш пісаць Надзеіць, дык і ёй.

Будзь здаровен'ская. І не сумуй.

І пішы нам.

Твае Васіль і Ірына.

5 сакавіка 99 г.

Пісьмы ідуць дужа доўга...

22.

[Без даты.]

Валічка, дарагая сястрыца,

Віншуем цябе з Вялікаднем, хай Бог дасьць табе добрага здароўечка. Здаецца, Бог даў нам дажыць да вясны, вясной будзе лепш. У нас тут зіма была доўгая, і цяпер яшчэ сънег ляжыць нават у горадзе. Марская затока яшчэ пад лёдам. Але чакаем. У астатнім усё па-ранейшаму. Зіму перажылі без вялікіх хваробаў, а як будзе вясной, хто ведае. Улетку думаю пабачыць Беларусь, а можа і раней. Ушаччыну таксама. А пакуль што – вельмі жадаю табе ўсяго найлепшага. І прывітанье тваім суседзям, якія шануюць цябе і – асаблівы прывет Сазонаўне.

Будзь здаровен'ка, сястрыца,

твой брат Васіль.

23.

Валічка, дарагая сястрыца,

Віншуем цябе з Вялікаднем, абнімаем, добрага табе здароўічка і цёплага съвята.

Пасылаю гэта табе з Італіі¹⁴, куды мы прыехалі на 3 дні. Сённяня 1 красавіка, але цёпла, зелена і сонечна. У нас усё добра, пакуль што будзем да вясны ў Нямеччыне. А там будзе відаць.

Цёплай табе вясны, дарагая сястрыца! Прывітанье тваім ваўчанцам.

Твае брат В. і Ірына.

/1999 г.]

24.

Дарагая сястрыца,

сёньня атрымаў тваё пісьмо ад 5 мая. Дужа доўга ідуць пісьмы. Я табе пісаў з

¹⁴ Італію В.Быкаў наведаў з нагоды падрыхтоўкі перакладу ягонай кнігі.

Берліна, абяцаў прыехаць у май. Але ў май не атрымаецца, можа прыеду ў другой палове чэрвеня. А так усё больш-менш. У нас [таксама] сыцодзёная вясна, яшчэ толькі распускающа лісточки. Праўда, суха. Але не цвіце нічога. Ты правільна зрабіла, што аддала гарод, менш будзе клопату. Прывітанье Віктару і добрым суседзям. Ірына перадае прывет таксама. Да сустречы.

Абдымаю – Васіль.

17 мая 99

25.

Дарагая сястрыца!

Даехалі тады мы добра, я ўвечары званіў тваім суседзям.

Во зрабіў здымкі і пасылаю. Два перадай дзяўчаткам.

Заўтра еду ў Гродню.

Пасыля напішу.

Шчаслівенка табе!

Будзь здарова, сястрычка.

Ірына таксама табе кланяеца.

Твой В.

23.VII. 99

26.

9 жніўня 999

Валічка, дарагая сястрыца,

ужо два тыдні, як мы вярнуліся ў Хельсінкі, і я ўсё ўспамінаю тую нашу паездку. Канешне, мала пабыў я ў цябе, і ў Бычках, не зрабіў шмат што, што думаў зрабіць. Але быў клопат у Менску, зъезьдзіў да ўнукаў у Гродна. Усюды клопаты. Тут менш, але тут гняце адарванасыць, далёкасыць, немагчымасыць пагаварыць. А ў пісьме ўсяго ня скажаш.

Званіў Тоні, Міколу ў бальніцу не паклалі, але нага яго кепская. Ды і здароўе... Тоня казала, званіў Антоля з Завулка, трэба б заехаць да яго, ды ня выпала. Можа, другім разам. Калі выпадзе той другі раз. Але добра, што мы з табой зъезьдзілі ў Бычкі, ды і ў Гараноўшчыну [таксама]. Хацеў зъезьдзіць у Падсвільле да Надзеікі, пабачыць яе, ды не пасыпей... [Таксама] – на другі раз. Калі толькі ён будзе, той другі раз.

Валічка, во тут Ірына кажа, што, калі ў цябе была [зы]беркніжка, каб ты схадзіла ў [зы]беркасу. Можна пераформіць той стары ўклад на чэкі і па чэках атрымліваць нешта ў магазінах. Але для таго трэба мець старую [зы]беркніжку.

І напішы мне, як твае справы. Як здароўе? Як агарод? Як з дрываемі?

На тым абдымаю цябе, мая дарагая сястрыца. Жыві як-небудзь. Можа, дасыць Бог, пабачымся.

Твой Васіль.

Ірына табе шле прывет.

27.

24 верасьня 99

Валічка, дарагая сястрыца,

Даўгавата ўжо атрымаў тваё пісьмо, пасыля атрымаў пісьмо ад Рыгора¹⁵ з бальніцы. Ён піша, што дужа ўпадабаў размову з табой, дужа ўжо добрая ў цябе вушацкая мова, і для яго стала асалодай цябе слухаць. Тое мяне дужа парадавала, бо Рыгорка вялікі майстру роднай мовы. Але во – захварэў, і цяпер у Менску зноў

¹⁵ Р.І.Барадулін.

ляжыць у бальніцы. У яго нешта з галавой... Яшчэ з яго пісьма я дазнаўся, што лячыў яго Галавач, а гэта ж Валодзяў сын. А і ня ведаў, што ягоны сын доктар і працуе ў Вушачы. Шкада, што я так і не пабачыў перад съмерцю Валодз[ю], з якім некалі дружыў. Ён быў харошы хлопец. І, помнію, памагаў мне, як наш бацька захварэў на тыф і ляжаў ва ўшацкай бальніцы. А і цётка Агапка была дужа прыхільна да нашай мамы. Вечная ім памяць і пухам зямля.

У нас усё па-ранейшаму, жывем пакуль што на старым мейсцы. Але, відаць, толькі да канца года. А там будзе відаць. Канешне, хочацца дамоў, у Беларусь, каб там можна было жыць...

Звоняць калі хлопцы – з Менску і Гродні, Сярожка ў армії, служыць недалёка ад Менску (50 км), бацькі ездзяць да яго. Вася-гродзенскі толькі што вярнуўся з Поўначы, дзе лавіў рыбу, – патраціў на тое ці ня ўвесь свой водпуск. І гроши, канешне, якіх у яго, доктара, ніколі не было лішніх. Але і я цяпер не магу адсюль памагчы...

Тут ужо восень, хаця неблагая восень. Было суха, цёпла. Праўда, учора пайшоў даждж, ну але пары. Ня ведаю калі, але трэба б на колькі дзён пад'ехаць у Менск па некаторых (хатніх) справах.

На тым абдымаем цябе – я і Ірына. Будзь здаровеньк[а] і часьцей пішы.

Твой Васіль.

28.

22 кастр[ычніка] 999

Дарагая сястрыца,

сёньня атрымаў тваё пісьмо і быў дужа рады. А то ўжо хацеў званіць суседзям (хаця ня ведаю пра вашыя адносіны, можа да іх званіць ня трэба?). Быў дужа ўстрывожаны, што ты апынулася ў бальніцы, ды яшчэ з сэрцам. А як жа ты пачувавашся цяпер?

Яшчэ горш за ўсё, што адна, няма каму цябе дагледзець. Ні Шуркі, ні Сазонаўны...

А наперадзе – даўгая і сцюдённая зіма. Як перажыць яе?

У нас тут усё добра, у кватэры цёпла. Праўда, не [пашанцавала] мне – троху[,] захварэў: забалела вуха. Грэю, п'ю таблеткі, але нешта памагае слаба. Сяджу дома. Ірына не пушчае на вуліцу (як малога), па якой патрэбэ – сама. Хоць і ў самой здароўе не маладое, і ўзрост трохі меншы за мой.

Тут будзем да Новага года, а пасля вернемся ў Менск. Да звыклага, хоць і труднага жыцця. Але я ўжо засумаваў – па Беларусі. Тут добра, але ўсё ж – чужына.

Рыгор, адлежаўшы ў бальніцы ў Вушачы, яшчэ 2 тыдні ляжаў у Менску. Зусім расхварэўся мой самы лепшы дружы...

Хлопцы мае неяк жывуць, як і ўсе – з кожным годам усё горш. Добра, што хоць перасталі мерзнуць – здаецца, з 20-га пачалі грэць.

А ці ёсьць у цябе газ? Цяпер жа з газам таксама праблемы. І пра здароўе пішы.

На тым – усяго табе добрата, не хварэй болей. Пішы.

Твае брат Васіль і Ірына, якая перадае табе вітанье.

В.

29.

10 сьнегясня 99

Добры дзень, дарагая сястрыца!

Перш за ўсё – з Новым годам цябе, са святымі Калядамі. Хай табе дасыць Божа добра газдоўня, цёпленькай хаткі. Хай радуе цябе твой коці...

У нас пакуль што ўсё цярпіма. Трохі прастудзіліся (асабліва Ірынка), але як-небудзь. Дабываєм тут апошні месяц і вяртаемся ў Менск. Што там чакае – хто

ведае. Найперш халодная кватэра і ўсё астатнія таксама ж. Ну але і тут ужо годзе, гаспадары былі добрыя, але трэба гасьцям і свой час ведаць.

У хлопцаў маіх ня ўсё добра (у Гродні), але што я могу зрабіць? Можа, як-небудзь наладзіцца. А дома хварэе Мікола, бедны наш браток. Хоць бы паздаравеў як...

Абдымаем цябе, Валічка, яшчэ раз з Новым годам.

Цалуем[.] Васіль і Ірына.

30.

Добры дзень, дарагая Сястрыца.

Даўно не пісаў табе – так закруцілася жыцьцё маё, як вярнуўся з Хельсінкаў. Найперш адразу захварэў на грып – съпярша Ірына, затыя я. Хвароба была цяжкая і доўгая. Толькі пад канец месяца неяк ачомаўся. А тут яшчэ здарылася бяда з унукамі. Быў прапаў старэйшы ўнук Сярожка – тыдзень не маглі знайсці ні ў Менску, ні ў Гародні. Думалі, што ўжо дзе забілі хлопца. Але знайшоўся, толькі абрабаваны, без капейкі грошай... (А быў ён дома, адпусцілі на пару тыдняў з арміі.) А затым малы Васята пачаў у Віцебск на спаборніцтвы (ён займаецца спортам) і там трапіў пад машыну. Было з ім клопату, маці ездзіла ў Віцебск, прывезла яго ў Гродна, цяпер лечаць у гродзенскай бальніцы. Ну мне, вядома, усё тое выцягнула нерваў. Не памагла і прэмія, якую я атрымаў у Москве¹⁶. Атрымаў, праўда, пакуль толькі дыплом ды пазалочаную цацку, грошай яшчэ трэба чакаць... а тут у Менску пачалася траўля па тэлебачаныні – са злосцю і з вяздрасцю, праўда, заступілася Москва (напр.[ыклад], газета «Ізвестія»), але цяпер тое заступніцтва мала значыць. Тут жыць становіцца немагчыма. І ўжо ня толькі мне. Яны дабіраюцца і да хлопцаў...

З тae прычыны паеду ў Германію. Хоць да вясны. А то тут холадна, у кватэры съюзжа, Ірына ўсё прастуджваецца. Ды і я таксама. А з Германіі запрашаюць да мая-месяца¹⁷. Так што З лютага паляцім. Наступнае пісьмо напішу ўжо адтуль.

Ну а як ты, сястрыца? Як тваё здароўе? Цi ёсьць што есьці? Цi ня мерзынеш у хаце?

Што ў Вушачы?

Як атрымаеш мой новы адрес, напіши.

А пакуль што і я і Ірына жадаем табе добра га здароўя і цёплай зімы.

Абдымаем цябе –

твой Васіль і Ірына.

1 лютага 2000

Пасылаю табе два фінскіх фота.

31.

Дарагая мая сястрыца!

Ужо тыдзень, як мы ў Германіі, і я пішу табе першае пісьмо. Даехалі (даляцелі) добра, з Берліна нас адвезлы на машыне ў наш дом каля лесу ў невялікай вёсцы¹⁸. Але вёскі тут як маленъкія гарадкі, а наш дом адпачынку – былы маентак нямецкага графа. Тут нас кормяць, абыходзяць, – як у санаторыі. Жывем з Ірынай у невялікім пакойчыку, унізе сталовая і ўсё іншае. Цёпла, утульна. Пачынаю працаваць, бо інакш тут рабіць няма чаго. Часам – у выхаднія – з Берліну прыязджаюць сябры

¹⁶ Прэмія «Трыумф».

¹⁷ У Нямеччыну В.Быкава запрасіў Міжнародны пісьменніцкі парламент. Народны пісьменнік з жонкай Ірынай Міхайлаўнай пражывуць там (пансіянат Віпэрсдорф, Берлін, Франкфурт-на-Майне) з лютага 2000 г. па сінежань 2002 г.

¹⁸ Пансіянат Віпэрсдорф.

нямецкія, якія стараюцца чым-небудзь мне памагчы. Хаця помачы мне ніякай ня трэба. Абы было здароўе. Але дзе яго возьмеш на 8-ым дзясятку?..

Надвор'е тут зусім не зімовае, – як у нас у красавіку. Сынегу няма, у полі скрэз зеляннее рунн. Марозу таксама няма, часам толькі ідзе дождж. І вецер. Невялікі гарадок праз 20 км, у які мы з Ірынай ездзім разы два на тыдзень, каб што-небудзь купіць. Калі нічога не перашкодзіць, мяркуем пабыць тут да мая-месяца, а тады вернемся ў Беларусь. Што будзе далей – нічога не вядома.

А як ты жывеш, сястрыца?

Напішы мне пра сваё жыцьцё і пра жыцьцё ў Вушачы. У Бычках таксама. Перад ад'ездам я званіў Тоні, Мікола, па-моіму, чуеца кепска пасыля бальніцы. У хлопцаў маіх – у Менску і Гродні – таксама нічога добрага. Ім я часам званю, але ў іх свае праблемы.

Перад ад'ездам я так і не пасыпеў паслаць табе трохі грошай, праста не хапіла часу, так шмат было спраў – з візай, пашпартам, білетамі... Цяпер ужо да вясны.

Валічка, піши нам.

А пакуль што мы з Ірынай жадаем табе здароўечка і хуткай вясны. Зазеляннее траўка, ажыве твой гародчык – стане лягчэй на душы.

Абдымаем цябе, сястрыца,

Твае Васіль і Ірина.

12 лютага 2000

32.

[Без даты.]

Дарагая сястрыца,

пішу табе невялічкую адкрытку з новага адресу¹⁹. Мы ў новым горадзе, тут усё добра. Кватэра нішто сабе (лепшая, чым была раней). Жывем, працуем. Дрэнна толькі, што яшчэ далей ад Беларусі. Зіма тут цёплая, сынегу няма. Здароўе так сабе. Бывае... Усякае ўжо бывае. Лячыща, аднак, лепш дома. Але што зробіш. Хлопцы мае часам звоняць, я ім – тожа. Пісьмы ідуць дужа доўга. Але ты – піши.

На тым абдымаю. Ірина шле прывет.

Твой брат – В.

33.

[Без даты.]

Дарагая сястрыца,

віншую цябе з Вялікаднем, хай ён будзе для цябе цёплы, сонечны і шчаслівы.

У мяне ўсё добра, жывем добра, вясна тут ужо ў разгары, цёпла. У горадзе шмат кветак і вялікіх дрэваў, цэркву таксама.

Дасыць Бог, вясной як-небудзь пабачымся.

Абдымаем цябе з Ірынай.

Будзь здаровен'ская.

Твой брат В.

34.

Дарагая сястрыца,

даўно я не пісаў табе, а гаварыў толькі аднойчы, на пахаваныні нашага браточка Міколкі. Дужа мне шкада яго, нашага малодшага, заўсёды хворага. Яшчэ з дзяцінства помніо яго, як ён хварэў на коклюш. Ды і пасыля... Як я прыязджаў пасыля вайны, і мы з ім ездзілі на санях у гай, секлі сухую ёлку на дровы. Няшчасны ён

¹⁹ Ліст дасылаўся з Берліну.

быў, наш браток, столькі нахварэўся за калгасам і пасыля. Шкада, я ня мог прыехаць на пахаваньне, добра што хлопцы мае паслушаліся, зъезьдзілі...

Ну а як жа ты, сястрыца, як ты жывеш, у чым твой клопат цяпер, перад зімой. Бульбачка ёсьць, гэта добра, але ж яшчэ трэба і да бульбы... Рыгор пісаў мне, што дужа яму спадабалася твоя мова, родная, ушацкая, якой ужо рэдка ўчуеш у Вушачы. Гэта праўда. А ён жа дужа любіць сваю мову і наогул самы лепшы паэт Беларусі. І я яго дужа люблю. Бо ён чэсны грамадзянін і чалавек. Праўда, даўно хварэ, хоць і ня п'е... І цешча ягоная ляжыць, не ўстае. Ну але гэта ўжо клопат ягонай Валі.

У нас тут ужо канчаецца восень. Добрая (дужа добрая) была тут восень – цёплая і без дажджу. У маёй мансардзе наогул цёпла, даўно топяць. Адно толькі дрэнна (і гэта якраз прыпала на восень) [,] клопат пра новы пашпарт (старога канчаецца тэрмін) [,] трэба мяняць. А з ім і візы – нервовая гэта справа ды яшчэ на 2 дзяржавы. Ну але як-небудзь. Тут мне памагаюць – і сябры-немцы, і землякі з пасольства. Дзякуй ім. І ўсё ж з новым пашпартам, як атрымаю, трэба будзе пад'ехаць у Менск, хоць на якіх пару дзён – па розных справах, у тым ліку і выдавецкіх. Тады патэлефаную з Менску.

А пакуль што – здароўічка табе, мілая сястрыца мая. Пішы мне.

Абдымаю цябе. Ірына таксама.

Твой брат Васіль.

25 кастрычніка 2000

Р. С. Пасылаю табе фота са Швецыі. І адкрытку з нямецкіх Альпай.

35.

[Сінегдань 2000]

Дарагая сястрыца,

найперш віншуюм цябе з Новым годам, са святымі Калядамі. Дужа жадаем, каб ты была здаровенская, жыла ў цёплай хатцы і ня дужа журылася. Прыйдзе вясна, прыгрэе сонца, стане весялей каля твае хаткі і ў гародчыках, дзе ў цябе поўна кветак.

У нас пакуль што ўсё па-ранейшаму – жывем у Берліне. Трохі прастудзіліся, асабліва Ірына, а так пакуль што цярпіма. Пасыля Калядаў, быць можа, перабярэмся далей на Захад – у Франкфурт, бо тут, у Берліне, наш тэрмін канчаецца. Ну а ў Беларусь – ужо як пацяпле. Жывы буду, абавязкова прыеду. І на госьці да цябе таксама.

Ну дык – з Новым годам, новым стагоддзем!

Абдымаю цябе, сястрыца. Твой брат Васіль.

Ірына – таксама.

36.

Добры дзень, дарагая

сястрыца,

даўно не пісаў табе, бо зьбіраўся ў дарогу. На днях пераехалі з Берліну яшчэ далей на захад – у Франкфурт, цяпер будзем жыць тут. Кватэра добрая, зручная, цёплая, на 3 паверсе, вуліца шіхая, ўсё добра. Дрэнна толькі, што далей ад дому, ад Беларусі, куды ўсё ж маем намер вярнуцца. Калі будзем жывы. Здароўе так сабе, не заўсёды добрае. Але дзе ж яго возьмеш на 77 годзе жыцця? Хварэць тут нельга...

А як ты? Як здароўе? Як там жыццё ў Вушачы?

Дрэнна, што адсюль пакуль што я не могу пазваніць – яшчэ няма тэлефона. Але тэлефон будзе.

Пішы мне сюды – адрас на канверце.

А пакуль што канчаю і абдымаю цябе.

Ірына перадае прывет.

Твой брат Васіль.

19 студзеня 2001 г.

37.

[Без даты.]

Дарагая сястрыша,

віншум цябе з Вялікаднем, дай Бог табе шчасця і здароўя. І цёплай вясны.
Шчырае віншаванье тваім мілым суседзям.

Мы пакуль што на старым мейсцы, але тут ужо прабудзем нядоўга. Хутка – на новае²⁰. Але куды – невядома. Усё ж маем надзею вясной ці на пачатку лета пабачыцца.

А пакуль што – абдымаем!

Твой Васіль і Ірына.

ПРЫПІСЫ

1.

Лісты 1–4, 7 напісаныя па-расейску.

2.

Паштоўка напісана зялёным фламастарам. На тытуле – каляровы малюнак з кветкамі і надпісам «8 сакавіка».

8.

З гэтага ліста ўся далейшая перапіска з сястрой Валянцінай вялася В. Быковым па-беларуску.

13.

З гэтага ліста В. Быкаў пачаў карыстацца класічнай граматыкай і пісаць «з мяккім знакам».

16.

Ліст набраны на кампутары і раздрукаваны на струйным прынтары. Унізе зльева аркуша прыклесены рознакаляровы малюнак вазы з кветкамі.

22.

Тэкст напісаны на віншавальнай паштоўцы, на тытуле якой – два трусы за зялёной траве каля велікодных пісанак. Зьверху надпіс па-фінску: «Hauskaa Pässiäistä».

23.

Ліст напісаны ў Італії, куды В. Быкаў з жонкай Ірынай Міхайлаўнай прыехаў па запрашэнню перакладчыка сваёй кнігі.

На тытуле – рознакаляровая пасхальныя малюнкі: пісанкі, кветкі, званочки. Зьверху надпіс па-італьянску: «Felice Pasqua / Шчаслівай Пасхі».

24.

Тэкст напісаны на паштоўцы, на тытуле якой каляровае фота аленя на лясной паляне.

Ліст, напісаны ў Берліне, пра які згадваецца ў паштоўцы, не захаваўся (ці не дайшоў да адрасата).

28.

Напачатку аркуша В. Быковым наклеена налепка рознакаляровага какаду.

32.

Паштоўка пісалася ў Франкфурце-на-Майне. На тытуле паштоўкі – каляровая панараама гэтага нямецкага горада.

33.

На тытуле паштоўкі выява цацачнага мядзведзяня ў кошыку з чырвонай стужкай. Пад ім намаляваныя два сэрцы. На развароце над тэкстам віншаваньня надпіс па-нямецку: «Alles Gute ZUM MUTTERTAG / Найлепшыя віншаваньні з “матчыным днём”».

35.

На тытуле паштоўкі – каляровае фота фіялетавых касачоў.

37.

Апошні вядомы ліст, высланы В. Быковым сястры Валянціне перад пераездам у Чэхію ў сінэжні 2002 г. На тытуле віншавальнай паштоўкі – каляровая выява з сюжэтам Тайнай вячэры.

---

²⁰ 12 сінёжня Васіль Уладзіміравіч і Ірына Міхайлаўна Быковы пераезджаюць у Прагу.

